

Obsah

Prolog. Cesta k mysli	11
Troubení slonů	
Velká otázka	15
V podstatě týž mozek	24
Výlučně lidské?	33
Hluboko uložené prastaré obvody	38
Jsme rodina	41
Když se slonice stane matkou	47
Mají sloni rádi svá mláďata?	54
Sloní empatie	62
Chybíš mi	69
Nevím, jak říkáte sbohem	77
Tak říkám ahoj	87
Držet se zpátky, nechat jít	95
Neklidná mysl	99
Eben a slonovina	106
Kde se berou slůňata	123
Vytí vlků	
Zpátky do pleistocénu	135
Dokonalý vlk	139
Vznik a rozpad smečky	146
Vlčice jménem Nula-šestka	154
Porušené sliby	160
V čase příměří	170
Nádherní vyvrhelové	174
Kam nás zavedou průvodci vlků	182
Vlčí hudba	191
Lovec je osamělé srdce	200
Vůle žít	206

Domácí sluhové	210
Dva konce jednoho vodička	217

Kňučení a drobné protivnosti

Bez-myslná teorie	229
Sex, lži a zahanbení mořští ptáci	235
Domýšlivost a prolhanost	243
Chichotání a praštěné nápady	250
Zrcadlo, zrcadlo	256
Když už mluvíme o neuronech	262
Lid starobylého národa	267

Kvílení kytovců

Mořský T-Rex	277
Víc než zabiják	284
Mají prostě velké libido	288
Vnitřní vize	295
Rozmanitost myslí	304
Inteligentní – a v jakém smyslu?	314
Sociální mozek	322
Bludy	328
Pomoc zakódovaná v genech	344
Nerušit	350
Chytit a nepustit	358
Jsou to osobnosti	366
Vize pravdivá a mocná	373

Epilog	384
Závěrečné škrábnutí	384
Poznámky	387
Vybraná literatura	416

Prolog. Cesta k mysli

*Avšak dobytka se zeptej, poučí tě, nebeského ptactva,
ono ti to poví, poučí tě i křoviska země, mořské ryby
vyprávět ti budou.*

Job 12,7–8

Nad hladinou se objevila další početná skupina delfínů. Vyskakovali z vody těsně vedle naší lodi, čeřili hladinu a tajemně na sebe pokřikovali svými typickými pískavými, kvílivými zvuky. Mláďata držela krok se svižným tempem svých matek. Tehdy jsem si uvědomil, jak málo o této sofistikované a půvabné formě života vím, a pomalu se mě zmocňovala nespokojenost. Chtěl jsem vědět, co prožívají, proč jsme zrovna těmito živočichy tolik fascinovaní a proč k nim cítíme takovou – náklonnost. Dokonce jsem se odvážil položit jim i tu tolik zapovězenou otázku: „Kdo jste?“ Věda se totiž obvykle otázkám týkajícím se vnitřního života zvířat tvrdošijně vyhýbá. Nikdo samozřejmě nepopírá, že by zvířata měla vnitřní život, ale stejně tak, jako jsou malé děti napomenuty, když se zeptají na něco nevhodného, i mladí vědci brzy zjistí, že zvířecí mysl – pokud něco takového vůbec *existuje* – je člověku nepřístupná. Je povoleno ptát se pouze na „to“: Kde *to* žije? Co *to* jí? Co *to* dělá, když se objeví nebezpečí? Jak se *to* rozmnožuje? Ale jediná otázka, která by nám umožnila pootevřít dveře a nahlédnout do jejich nitra, je *vždycky* zapovězená: „Kdo...?“

Existuje celá řada důvodů, proč bychom se této palčivé otázce měli raději vyhnout. Tím důvodem, který si přiznáváme velice neradi, je skutečnost, že hranice mezi člověkem a zvířetem je uměle vytvořená, neboť lidé *jsou* koneckonců také zvířata. A zatímco jsem pozoroval delfíny, uvědomil jsem si, že už mám té nepřirozené zdvořilosti dost. Chtěl jsem se dostat blíž.

Věděl jsem, že ztrácíme čas, a nechtěl jsem riskovat, že jim budu muset říct sbohem dřív, než bychom se vůbec přivítali. Během naší plavby jsem si četl o slonech a myšlenek na ně jsem se nezabavil ani tehdy, když jsem pozoroval delfiny volně se prohánějící oceánem. Když pytlák zabije slona, nezabije jenom jeho, ale může tím způsobit smrt celé jeho rodiny, pokud ta v tu chvíli přijde o matku rodu, která jako jediná věděla, kam se vydat za vodou a potravou v období největšího sucha. Jedna jediná kulka tak může mít víc než jednu oběť. Jak jsem tak sledoval delfíny a uvažoval přitom o životě slonů, uvědomil jsem si, že tam, kde ostatní rozpoznávají a uznávají jeden druhého a spoléhají se na určité jedince, tam, kde smrt ovlivňuje ty, kteří *přežili*, a kde vzájemné vztahy definují, kdo jsme, tam končí pomyslná hranice ve vývoji života na Zemi. Není zde už „co“, ale „kdo“.

Zvířata, která jsou „někdo“, si uvědomují, kdo jsou, a vědí, kdo je jejich rodina, kdo je přítel a komu je lepší se vyhnout. Vytvářejí strategická spojení a neustále řeší spory se svými odvěkými rivaly. Usilují o lepší postavení a čekají na příležitost, která jim umožní nabourat dosavadní hierarchii ve skupině. Budoucnost mláďat je ovlivněna postavením rodičů. Jejich osobní život jde ruku v ruce s jejich kariérním postupem. Jsou definovány vztahy, do kterých vstupují. Zní vám to povědomě? Ještě aby ne. Pojem „oni“ zahrnuje i nás. Barvitý život se vším všudy není jen výsadou člověka.

Každý se přirozeně dívá na svět svými vlastníma očima. Dívá se zevnitř ven, a jeho vnímání světa je tedy značně subjektivní. Tahle kniha je pohledem na svět zvenčí – dívá se na svět, ve kterém lidé nemají mimořádné postavení, ale stojí po boku ostatních živých tvorů. Tím, že jsme se odcizili přírodě, odřízli jsme se od vnímání jednoty všeho živého a ztratili jsme kontakt se zkušeností ostatních zvířat. A protože všechno, co víme o životě, se pohybuje na určité škále, je daleko snadnější porozumět zvířeti v nás, vidíme-li nit člověka vetkanou v tkanivu vláken mnoha dalších životů.

Rozhodl jsem se dát si na chvíli pohov od psaní o ochraně a zachování živočišných druhů, abych se mohl vrátit zpět ke své první lásce, k prostému pozorování toho, co zvířata dělají a proč to dělají. Procestoval jsem různá místa, abych mohl sledovat některé z těch nejohroženějších tvorů na světě – slony z Národního parku Amboseli v Keni, vlky

z Yellowstonského parku ve Spojených státech, kosatky brázdící vody Tichého oceánu na severozápadě Ameriky. Všechna tato místa měla i přes vzdálenost, která je dělí, jedno společné: tlak ze strany člověka, který bezprostředně ovlivňoval to, co zvířata dělají, kam jdou, jak dlouho žijí a jak se daří jejich rodině. V této knize se společně setkáme s myslí ostatních zvířat a *zároveň* budeme naslouchat. Budeme naslouchat jejich potřebám. Není to jen příběh o tom, co je v sázce, ale i *kdo* je v sázce

Největším poznáním je, že život je jen jeden. Bylo mi sedm, když jsme s tátou na našem dvorku v Brooklynu postavili malý přístřešek a pořídili si poštovní holuby. A jak jsem tak pozoroval, jak si stavějí hnízda ve svých komůrkách, a sledoval jsem jejich námluvy, hádky a péči o mláďata, jak odlétají a zase se věrně navracejí, viděl jsem, že i oni potřebují jíst a pít, mít domov a jeden druhého. Tehdy mi došlo, že ve svých příbýtcích žijí stejně jako my v těch našich. Stejně jako my – jenom svým vlastním způsobem. Celý život jsem pracoval s mnoha různými zvířaty, žil jsem s nimi a studoval je jak v jejich, tak v našem světě. Čím více času jsem s nimi strávil, tím více ve mně rostl, prohluboval se a utvrzoval pocit sounáležitosti. Právě tento pocit se vám na následujících stránkách pokusím zprostředkovat.

Troubení slonů

*Citliví a ohromní, děsiví
a kouzelní, vzbuzují tichý úžas
obvykle vyhrazený pro vrcholky hor,
rozsáhlé požáry a moře.*

— Peter Matthiessen,
The Tree Where Man Was Born

Pak jsem to konečně uviděl – sama země povstala. Ta sluncem vyprahlá země se zformovala do něčeho obrovského a živého a dala se do pohybu. Pohybovala se jako jedna masa. Své dlouhé svižné kroky dělali tak těsně při zemi, až to vypadalo, jako by oni sami byli původci všeho toho prachu. Mrak, který zvířili, byl všude okolo nás, pronikl do každého póru našeho těla, lepil se nám na zuby a prosákl až do našich myslí. Doslova i obrazně. Tak byl mohutný.

Bylo vidět jejich hlavy – štíty bojovníků. Slyšeli jsme jejich mocný dech – vzduch proudil dovnitř a zase ven, rozléval se v síních jejich plic. Kůži zvrásněnou a omšelou časem, poznamenanou věčným chozením, jako by žili uvnitř pomačkaných map životů, kterými putovali. Poutníci napříč krajinou a časem. Kůže se jim pohybovala jako šustivý manšestr, na pohled vzorovaná a drsná, a přece citlivá i na ten nejjemnější dotek. Za skřípotu stoliček velikosti dlažebních kostek si tyto chodící kroniky snop po snopu a sousto po soustu podrobovaly svět. To vše za spokojeného mručení.

Jejich burácení se valilo vzduchem jako blížící se bouře a pulzovalo zvlněnou zemí i kořeny stromů. Svolávali rodinu a přátele z přilehlých kopců a řek, zdravili se, dávali o sobě vědět a vyměňovali si poznatky a novinky z míst, která navštívili. Bylo to zároveň i znamení pro nás – něco se blíží.

Mysl dá signál ohromné mase svalů a kostí, hnedť očí zazáří krajinou a jedna ze slonic zatroubí. Dívám se na její hranaté obočí, sleduji cestičky

žil velikosti hada. Ohlásí se svým zatroubením a zatleská si ušima. Připadá mi věčná a tak trochu božská. Bdělá a rozvázná, mírumilovná a pečující, ale i smrtelně nebezpečná – podle toho, co si žádá situace. V rámci svých schopností je moudrá, přesně tak jako my. Zranitelná. Jako každý z nás.

Dívejte se. Jednoduše naslouchejte. Nemluví k nám, ale mezi sebou si toho řeknou dost. Něco z toho jsme schopni zachytit. Zbytek je za hranicemi slov. Chci jim naslouchat. Chci být otevřen všem možnostem.

Pleskající nesouměrné uši. Drsná a prachem obalená kůže. Bizarní vyčnívající zuby velikosti lidské nohy, mezi nimiž se bimbá ten nejfaličtější nos na světě. Tahle pitoreskní groteska by nám měla připadat ošklivá. A přece v nich spatřujeme nesmírnou, slovy nepopsatelnou krásu, chvílemi tak intenzivní, až mrazí. Vnímáme něco víc, něco hlubšího. Cítíme, že jejich putování napříč krajinou je *záměrné*. Nemůžeme jim upřít, že kráčejí na místo, které mají *na mysli*. Přesně tam míříme nyní i my.

Velká otázka

„Byl to nejhorší rok v mém životě,“ vypráví u snídaně Cynthia Mossová. „Kromě Barbary a Deborah zemřeli všichni sloni nad padesát let. Stejně tak většina slonů nad čtyřicet. Pořád nemůžu uvěřit tomu, že Alison, Agáta a Amélie přežily.“

Alison, které je dnes jednapadesát, stojí přímo tamhle u toho hloučku palem – vidíte ji? Cynthia Mossová dorazila do Keni před čtyřiceti lety odhodlaná dozvědět se vše o životě slonů. První sloní rodinu, kterou tehdy spatřila, pojmenovala „AA“, jednu ze slonic pak Alison. Tamhle je vidět, jak luxuje ovoce spadané z palem. Není to úžasné?

S trochou štěstí a dostatečným množstvím srážek by Alison mohla žít dalších deset let. Tamhle je pro změnu Agáta, té je čtyřicet čtyři. A ta, která teď míří směrem k nám, je Amélie, stejně stará jako Agáta.

Amélie se pořád blíží, až se v celé své majestátnosti naklání přímo nad náš voz. Trošku mě to znepokojí a instinktivně se stáhnou dovnitř. Cynthia se pro změnu vykloní ven a začne ke slonici promlouvat uklidňujícím hlasem. Amélie, která je teď prakticky souběžně s naším vozem, se nad námi tyčí jako nějaká věž, zatímco nerušeně žvýká listy palem, jemně si u toho pobrukuje a sem tam o nás zavádí pohledem.

Ve žlutavém světle ranního rozbřesku vypadá krajina jako nekonečný oceán trávy vlnící se směrem k úpatí nejvyšší africké hory, jejíž modrý vrcholek je zahalen do sněhového hábitu a ověnčen mraky.

Díky pramenům, které z něj stékají, je Kilimandžáro obrovským zásobníkem vody dávajícím vznik mokřinám táhnoucím se až do vzdálenosti tří kilometrů. Ty z tohoto místa dělají magnet pro divokou zvěř i pastevece. Jméno národního parku Amboseli pochází z jazyka Maa a odkazuje na vyschlé jezero, které zabírá půlku celého parku a ve kterém se tu a tam zaleskne voda. Mokřiny se rozpínají a zase ustupují v závislosti na intenzitě dešťů. Pokud delší dobu nezaprší, vodu vystřídá prach. A potom je všechno úplně jinak. Jsou to pouhé čtyři roky, co extrémní sucho otrásl tímto místem do základů.

Navzdory katastrofálním suchům, která během těch několika desítek let několikrát vystřídala období bujné vegetace, je Cynthia Mossová se svými třemi slonicemi stále tady, derou se kupředu napříč krajinou. Cynthia se ujala zdánlivě komplikovaného úkolu – prostého pozorování slonů, kteří dělají to, co sloni dělávají. Těžko byste dnes hledali člověka, který sleduje životy jednotlivých slonů déle než ona.

Očekával jsem, že se na výzkumnici čtyři desetiletí strávená v terénu podepsala. K svému překvapení jsem měl před sebou vitální ženu něco málo přes sedmdesát se zářivě modrými očima a až zarážejícím životním elánem. Řekl bych dokonce trochu rozpustilou. Poté co Cynthia Mossová navštívila v šedesátých letech poprvé Afriku, tehdy ještě jako novinářka magazínu *Newsweek*, rozhodla se dát sbohem New Yorku a všemu, co do té doby znala. Do Národního parku Amboseli se zamilovala na první pohled. Není těžké pochopit proč.

Možná je to až příliš jednoduché. Obrovské pláně plné fata morgán a vlnícího se horkého vzduchu vytvářejí iluzi, že Amboselský národní park je velký. Jenže je naopak až příliš malý. Projedete jím za necelou hodinu. Amboseli je pohlednice, kterou kdysi Afrika poslala sama sobě a teď ji má schovanou v šuplíku s cedulkou „parky a rezervace“. Kilimandžáro, které kupodivu nepatří stejnému státu, stojí na druhé straně imaginární hranice, na místě zvaném Tanzánie. Hora i sloni ale vědí, že se ve skutečnosti jedná o jednu a tutéž zemi. Park o rozloze 390 km² slouží jako centrální napajedlo pro okolních 8000 km². Sloni z Amboseli využívají oblast zhruba dvacetkrát větší, než je samotný park. Stejně tak to dělají i Masajové – pastevcí dobytka a koz. Jedině zde najdou vodu